

Николай Милков*

ФИЛОСОФИЯТА НА ЕЗИКА НА ДОНАЛД ДЕЙВИДСЪН

Задачата на тази статия е „синоптична“. Основната ѝ цел е да открие и демонстрира основополагащите идеи на философията на езика на професора от Калифорнийския университет в гр. Бъркли Доналд Дейвидсън (р. 1917 г.)¹, която по мнението на повечето логики на Запад радикално измени представите за този предмет на изследване през последните 20 години. Тази задача е оправдана между другото не само от значимостта на изследвания „интелектуален факт“, но също и поради признаваната от всички труднодостъпност на „истинската“ философия на езика на аналитика. Причините за това са две: първо, тя се разви в един продължителен период — от началото на 60-те до средата на 80-те години, като с всяка нова статия Дейвидсън внасяше все по-нови и нови поправки в нея, като сега вече е трудно да се разбере кои от поправените му идеи са валидни и кои не са. Второ, тя е тясно преплетена с други философски теории на аналитика, особено с философията му на действието. И доколкото философските му възгледи се отличават с особена кохерентност (вътрешна съгласуваност) и поради тази причина са тясно, взаимно преплетени и взаимно обвързани, много трудно е да се улови тъкмо сърцевината, „генериращият принцип“ на тези кохериращи идеи. В резултат на всичко това философията на езика на Дейвидсън днес прилича на многоглава хидра, като при всеки опит да се отсече една от главите ѝ, т. е. да се даде адекватна интерпретация на някоя от централните ѝ идеи, на нейно място се появяват три нови. Тази ѝ особеност определя и метода на изследване в тази статия. В четири последователни опита ние ще разгледаме четири различни „сечения“ на философията на езика на аналитика.

Неяснотата и труднодостъпността на истинските философски идеи на Дейвидсън дават възможност на много автори да представят една или друга произволно взета негова идея, напр. тази за „радикалната интерпретация“ или критиката му на „третата догма на емпиризма“ (т. е. на противопоставянето на концептуалната схема на емпиричното съдържание) за основен принцип на неговата философия. Типичен пример в това отношение е причисляването на Дейвидсън към критиците на т. нар. „огледален проблем“ (на проблема, как „светът“ на познанието отразява действителността), което прави Ричард Рорти в добре известната си книга *Философията и огледалото на*

* Научен сътрудник в Института по философски науки при БАН.

¹ Въщност идеите на Дейвидсън в областа на философията на езика станаха по-достъпни (и известни) за широката философска публика съвсем от скоро. Едва през 1984 г. бяха публикувани статиите му (18 на брой) в тази област под заглавието *Inquiries into Truth and Interpretation*, Oxford: Clarendon Press, 1984. (Позоваванията на Дейвидсън по-нататък в статията са по това издание.) Две години по-късно, през 1986 г., бе издаден и *Festschrift* във връзка с философията на езика на Дейвидсън, в който наред с три нови статии на аналитика бяха публикувани критични анализи върху нея от такива най-известни аналитици като Дж. Кац, Р. Рорти, Е. Сока, М. Дамит, Г. Хармън, Дж. Уолас, Х. Патнъм и др. (Вж. *Ergnest Le Porge* (ed.), *Truth and Interpretation: Perspectives on the Philosophy of Donald Davidson*, Oxford: Basil Blackwell, 1986.) През 1980 г. бяха публикувани в сборник и статиите му върху теорията на действието. (Вж. *Essays on Actions and Events*, Oxford: Clarendon Press, 1980.)

*природата*² благодарение тъкмо на приемането на критиката на „третата догма на емпиризма“ за основна в неговата философия.

В действителност обаче в основата на философията на Дейвидсън изобщо и на неговата философия на езика в частност се намира опитът му да създаде единна теория на познанието, която да обясни как ние познаваме света и „другите психики“. За тази цел той провежда две линии на изследване. Едната на това, как ние разбираме езика, какви точно умения трябва да притежаваме, за да можем да говорим смислено — така че речта ни да има практическо въздействие върху останалите участници в комуникационния акт; и как да интерпретираме, превеждаме за себе си чуждата реч. И втората, тясно преплетена с първата — как ние действуваме. Каква, точно е връзката между моето намерение да направя нещо, плана в главата ми, мисълта ми да направя това действие и самото действие. Първата линия на изследване кристализира в неговата философия на езика, а втората — във философията му на действието. Но доколкото това всъщност са две страни на изследване на един и същ проблем, тяхното разграничаване се съпровожда от опасността за изкривяване на мисълта на аналитика.

Дейвидсън започва своята философия на езика с въпроса за уменията, които трябва да притежаваме, за да можем да научим, владеем и разбираме езика, на който в момента общуваме. Следвайки Куайн, той отхвърля старата парадигма на философско изследване на езика на Фреге, Ръсел, Чомски, според която, за да научим даден език, е достатъчно просто да научим значенията на думите и синтаксиса на изреченията му. И тъкмо в отхвърлянето на търсенето и изследването на значенията като най-прям метод за разкриване на „тайната на езика“ се състои „въставането срещу Фреге“ (по израза на Я. Хинтика) в областта на философията на езика, характерно и за много други философи на Запад. От друга страна обаче, Дейвидсън запазва тяхното изискване езикът да се разглежда като съставен от „краен брой семантични примитиви“ (с. 8), които благодарение на определени формални свойства („теории“, логически форми) могат да образуват практически безкрайно много комбинации помежду си. Аналитикът поставя в основата на своята езикова теория въпроса, как е възможно от крайния речник да се конструира практически безкрайният език, и като отговор се опитва да построи такава „теория“, която рекурсивно да може да обясни всяко смислено изречение на даден език — колкото и екстравагантно да е то.

Друга характерна черта на философията на езика на Дейвидсън, тясно свързана с предишната, е че според нея ние не можем да разглеждаме разбирането на езика просто като игра, която играем с помощта на думи и изречения — мнение, споделяно от бихейвиористи като Куайн и Джери Фодор. Доказателство за владеене на езика не могат да бъдат само правилното възпроизвеждане и разпознаване на различни въпроси, отговори, метафори, сравнения, които демонстрира говорещият³. Той трябва да прояви и съответни психически нагласи за света — преднамерени действия, желания, вери, страхове, надежди⁴. Тоест, за да разберем дали даден израз е речеви акт, трябва да го интерпретираме. Затова в езиковата теория основно понятие е interpretацията, а не значението.

Най-важна сред тези психически нагласи е вярата в съществуването на определени и конкретни факти, свързани с речевия акт. Аналитикът изхожда от предпоставката, че за да разберем дадено изречение (предупреждение, заповед или обикновено описание), трябва да знаем не само езика и нагласите на говорещия, но също безброй много факти относно действителността. Нещо повече, освен че трябва да знаем и субективните, и обективните обстоятелства около „речевия акт“, трябва да знаем и степента

² See R. Rorty. Philosophy and the Mirror of the Nature. Princeton: Princeton University Press, 1979, 299—305.

³ Сравни: „Как някой показва, че разбира една математическа пропозиция? Напр. с това, че я прилага“ (Л. Витгеншайд. Бележки върху основите на математиката, IV, параграф 45).

⁴ Същият аргумент — че език има само там, където има и пропозиционални нагласи, Дейвидсън използва и за да докаже, че компютрите не могат да говорят и мислят. (Вж. за оценката на този аргумент N. Milkov. Mensch und Handlung. — In: J. Schreiter (Hrsg.). Der Mensch und seine Bilder. Teil I. Berlin, 1990, unter Druk.)

на увереност на говорещия в истинността му. След това, като наблюдаваме как промените в степента на увереност в едно изречение се съпровождат от промени в степента на увереност в другото, можем да открием степените на поддръжка на изречението от свидетелствата изобщо, създавайки с това холистична теория на интерпретацията, основаваща се изцяло на пропозиционалните нагласи.

В края на този кратък обзор на основните идеи на философията на езика на Дейвидсън нека се опитаме да посочим (схематично) онова ново, което тя донесе „в бранша“ през последните 20 години и което я утвърди като една от най-влиятелните в тази област. Продължавайки и развивайки старите аналитически традиции, започнати от Фреге, Ръсел и Карнап, той се опита да отиде по-нататък, като се съобрази по-пълно с реалното функциониране на езика. Наистина Фреге и Ръсел направиха революция във философията на езика, а и в теорията на познанието изобщо, като отхвърлиха психологията при неговото изследване и се насочиха към анализа на такива обективни механизми в него като смисъл, значение, парапраза, за чието съществуване никой преди това не бе подозирал. Тези открития обаче изглеждаха толкова революционни, че за дълго време не бяха сериозно критикувани. Това, което направи Дейвидсън и което привлече всеобщото внимание, бе, че съхранявайки тези открития и тръгвайки от тях, той същевременно се опита да ги съчетае с едно по-реалистично разбиране за функционирането на естествения език, което да се съобразява с всички специфични особености на „речевата действност“ — докато Фреге-Ръселовият модел на обяснение на езика се оказа твърде тромав и изкуствен за тази цел.

Тук трябва да споменем също така, че тези усилия на Дейвидсън се развиват, както вече споменахме, в контекста на „бунта срещу Фреге“. По-специално следва да се спомене теорията на речевите актове на Дж. Л. Остин — Дж. Сърл — П. Грайс (последният дълго време работи заедно с него в един и същ университет), която се развива още от средата на 50-те години и според която за философския анализ на езика е по-важно не разкриването на значенията на изразите, но разглеждането им като действия редом с другите наши действия. Между другото на връзката между тези две „безсъщностни“ и най-влиятелни напоследък философии на езика никой от аналитиците не обръща внимание. По-нататък. Философията на езика на Дейвидсън се развива в контекста на философията на езика на Куайн „without whom not“, както той пише в посвещението си на него в *Inquiries into Truth and Interpretation*. А Куайн все по-често се разглежда не толкова като продължител на аналитичната традиция, а като нейн „гробокопач“⁵.

*

След като направихме кратък обзор на основните идеи на философията на езика на Дейвидсън, нека сега се опитаме да ги изложим по-последователно в единна логическа връзка.

Дейвидсън решава проблема за „генерирането“ на все нови и нови изречения на основата на крайния речник от думи и изрази с помощта на теория на истината, подобна на тази на Тарски⁶. Тук следва да си припомним, че тази теория се опитва да приложи Аристотеловото определение за истината: „Снегът е бял“ е вярно, ако снегът е бял“ (вж. *Met.*, 1011в, 25) към даден формализиран език, като изгражда „теория“ или „изречение-T“, т. е. формула, която определя условията за истинността на всички изречения (пропозиции) на този език — тъй като тя представлява тяхната логическа форма, от която те автоматично следват. „Формализиран език“ Тарски нарича тъкмо онези части на естествения език, които не могат да бъдат „хванати“ от капана на антиномията на лъжеца, т. е. естествения език, очистен от т. нар. „семантични термини“:

⁵ Вж. напр. D. Koppelberg. Die Aufhebung der analytische Philosophie. Frankfurt a/M.: Suhrkamp, 1987.

⁶ See A. Tarski. The Concept of Truth in the Formalized Languages. — In his: Logic, Semantics, Metamathematics. Oxford: Oxford University Press, 1956, 152—278.

истина, име, значение. Поради тази причина за формализираните езици е характерно еднозначно описание на речника на езика и на неговия синтаксис.

С помощта на сложни логически операции, но преди всичко благодарение на отслабените критерии за логическа строгост на „теорията“, определяща условията за истинност, Дейвидсън успява да създаде подобна теория за естествените езици със същата цел — да се построи семантика без значения (и без същности изобщо). Ние напр., аргументира Дейвидсън, можем да дефинираме истината (в изречение-T) за едно основно и крайно множество от най-прости изречения, като напр. „Джак тръгна към хълма“, и сега да направим така, че условията за истинност на „Джак и Джил тръгнаха към хълма“ да зависят от условията за истинност на двете прости изречения. С помощта на този метод на повърхността се изкарва и логическата форма на изречението — операция, която се намира и в основата на теорията на действието на Дейвидсън.

↑

Ценността на този метод за определяне на истината е, че той минава без „значението“ на пропозициите, като, от друга страна, философията на езика отново се свързва с действителността, с онтологията. По този начин Дейвидсън възразява на Куайн, който също (както и късният Витгенщайн) отхвърля атомарните значения, като фокусира вниманието си върху емпиричната интерпретация на изречението. При това Куайн подчертава неопределеността на превода, теза, според която няма начин, по който да се каже към какво се отнасят единичните термини на езика или за какво са верни предикатите им. До този извод той стига след демонстрирането на семантични примери на алтернативни схеми на референция, при които, ако един от тях е в съгласие с всички възможни свидетелства, то всички са. Следователно референцията на думите към обектите зависи от произволния избор на определена схема на рефериране или на ръчник за превод.

Възражението на Дейвидсън срещу Куайн е, че тук е неясна („релативна“) не самата онтология на езика, но просто реферирането, опитът да се отиде „от другата страна“ на езика. И тъкмо затова той се обръща към теория на истината, подобна на тази на Тарски, за да запази за езика неговата непротиворечива онтология. Терминологично тази разлика между Куайн и Дейвидсън се изразява в това, че докато Куайн говори за неопределеност на превода, т. е. на една чисто синтаксична идея, Дейвидсън предпочита да приеме неопределеността на референцията. И докато Куайн говори за радикален превод, Дейвидсън — за радикална интерпретация⁷, която има по-ярко изразени както семантични, така и не-лингвистични характеристики. Но каква е връзката между идеята за интерпретация като основа на езика и нашето езиково поведение?

Идеята за радикална интерпретация чрез „теория“ е извикана, за да се избегне неопозитивистичното виждане на обясняването на езика в термини на „сблъскване“ с действителността. У различните автори тя се разбира различно, но най-често като усещания, сективни данни. По този начин Дейвидсън възразява не само на Шлик (в статията си „Емпирично съдържание“), но и на Тарски, когото в останалото послушно следва. Трябва да се изостави идеята за „задоволяване“ на изреченията или пропозициите от елементи на действителността. Аргументът му е regresus ad infinitum: ако има един начин за приписване на същности на изрази, тогава би имало безброй много други начини за това. Тук той съкачи следва Витгенщайновия „парадокс на следване на правилото“ (от Философски изследвания, параграф 201), според който „Едно правило не може да определи начин на действие, тъй като тогава всеки начин на действие може да се съгласува с правилото“ и който бе превърнат от Сол Крипке в централен за неговата философия.

⁷ „Радикалният подход към анализа на езика означава анализ изключително от гледна точка на на блюдаемите факти на езика. . . Под радикална интерпретация се разбира такава интерпретация на езика която го съотнася с действителността, като при това не се основава на предварително знание на този или на който и да е друг език.“ (Е. Б. Клевакина. Язык и мнение: к вопросу о логических идеализациях. — В: В. В. Целищев, В. Н. Карпович (ред.). Философские основания научной теории. Новосибирск, Наука, 1985, 227—228).

Но въпросният аргумент наистина засма централи място във философията на езика на Дейвидсън. С негова помощ той се опитва да докаже напр. и тезата за не-проницаемост на референцията, доколкото „всеки обект може да се разглежда като картина на другия“ (факт на „пермутацията на Вселената“). При такова удвояване на обектите условията за истинност могат да са еднакви, но обектите на рефериране са различни.

Тук трябва да се отбележи, че Дейвидсън (подобно на Куайн) не може да се причисли към поклонниците на Витгенщайн. Очевидно използването на един и същ аргумент от двамата (между другото на други места Витгенщайн го критикува) свидетелства, че той е сред любимите аргументи на аналитиците⁸. Дейвидсън също го използва на много други места, напр. като довод срещу „сетивната онтология“. С нея, търди той, почти сигурно стигаме до скептицизъм, доколкото не е ясно как усещането може да оправдае вярата в себе си — или самото усещане зависи от осъзнаването му, което на свой ред е вяра, и т. нар. ad infinitum. Следователно кореспондентната теория за езика е невярна.

Възражението на Дейвидсън срещу „сетивната онтология“ на логическите позитивисти започва с твърдението, че „в основата на обективността е вярата“, доколкото основание за вяра може да бъде само друга вяра (убеденост). Наистина вярата се причинява от усещането, но причинното обяснение, както е известно още от времето на Хюм, не е логическо. Затова усещането не може да обоснове вярата⁹.

Следващата стъпка на Дейвидсън е да приеме „кохерентната теория за истината и значението“, според която истинността на дадено мнение се обосновава не от „съответствието му с действителността“, а благодарение на това, че то е във връзка и се обосновава от другите мнения, за които се смята, че са верни. Тази холистична теория наистина „не гарантира, че това, в което сме убедени в момента, е вярно, но че повечето вери в кохерентната тотална мрежа са верни“ (с. 308), като по аналогия с Куайновия „принцип на доброжелателността“ се приема за съответна на него „презумпция в подкрепа на истината на вярата“, която да потвърди нейната достоверност.

Според този принцип интерпретаторът чете някои от своите собствени стандарти за истинност у говорещия. Ние четем нашата собствена логика у говорещия. И тъкмо затова го разбираме. Затова основното изискване за взаимно разбиране или общуване с многото на брой еднакви вери у различните участници в комуникационния акт.

Дейвидсън нарича формулата на изреченията-Т по Тарски „теория“, понеже с тяхна помощ въщност обясняваме човешкото (речево) поведение. А последното с необходимост изисква телескопично обяснение: ние питаме именно зашо той прави това и това. Тъкмо затова и вярата, и желанието за (речевото) действие трябва да се подкрепи от основание за него. А неговото описание на свой ред демонстрира рационалността на действието и с обсъждането му аналитикът се включва в съвременните дискусии на функционирането на човешките познавателни (когнитивни!) способности.

Разбирането за теорията като намираща се в основата на всеки речеви акт получава много интересно развитие в последните работи на Дейвидсън. В тях той доучава, че още преди да е започнал този акт, интерпретаторът притежава в главата си теория, която при всеки сблъсък с убеденостите на нашия събеседник или със събитията от действителността се коригира и подобрява. Подобни теории, каквато притежава и говорещият, аналитикът нарича „първични теории“. Те подобно на изрече-

⁸ За критика на този метод във философията вж. N. M il k o v. The regress ad infinitum argument and the true method in philosophy, paper presented at the XVIIIth World Congress of Philosophy. Brighton, 1988.

⁹ Подобна критика на „кореспондентната“ теория на истината срещаме обаче и сред позитивистите от 30-те години. Да си припомним напр. тезиса на Попър, че пропозициите не могат да се потвърдят от действителността, но само да се опровергаят.

нието-Т имат характера на рекурсивни стратегии (а не просто на диспозиции), които притежават и двамата, преди да започнат дискурса. При това те са строго индивидуални¹⁰. В самия момент на речево действие двете стратегии се актуализират в единна „теория на момента“, която въсъщност представлява същите две „първични теории“, но приспособени към реалиите на речевия акт — релативизирани по време, субект и обстоятелства. Така че, заключава Дейвидсън, участниците в акта не притежават предварително „език“ в смисъла, в който той обикновено се разбира — т. е. като априорна схема, която се „притежава“ и сегне прилага в сгодни случаи. По този начин той конкретизира по-старата си критика на „третата доктрина на емпиризма“, на дуализма между концептуална схема и емпирично съдържание, който се поддържа от Куайн. Според последния опитът се организира от системи от категории („понятийни схеми“), които при това са непреводими една в друга. Куайн приема това разбиране, тъй като робува на заблуждението, че езикът е инертен медиум, независим от хората, които го употребяват. В действителност обаче „езиците не са отделени от душите“¹¹ (с. 185). Те се състоят от множество съвсем определени интенции и вери. Затова едва ли е правомерно да разграничиваме рязко теория и език. За да се избегнат подобни грешки, Дейвидсън предлага да сменим парадигмата, в която говорим и мислим за езика: той не организира опита, а просто приляга на различните вери, събития и обстоятелства, в които е „сътворен“. Но идеята за „прилягане“ не прибавя нищо ново към идеята за изреченията-T.

Но да се върнем отново към мисълта на аналитика за конвергиращите в една „моментна“ теория „първични теории“. Тя свидетелствува и демонстрира ясно предишните скрити добродетели на неговата философия на езика: стремежа максимално точно да се обясни действителното функциониране на езика. Постепенно Дейвидсън започва да осъзнава, че точното му и вярно обяснение е възможно само в контекста на решението на по-широкия проблем: как функционира човешкото знание изобщо? Как е възможна човешката рационалност? Проблемите, как ние измисляме нашето ново изречение и как разбираме изреченията на нашия събеседник, които, въпреки че са изказани на добре познат ни език, не сме чували никога преди това, са част от по-широкия когнитивен проблем, как идва наум всеки нов ход в нашия мисловен поток. Или, казано по друг начин, какво представлява синтетичното априори, т. е. новата мисъл, която при това не е измислена по (формално-)логически път. Сам Дейвидсън заявява, че благодарение на това разбиране „се премахват границите между знаене на езика и ориентиране в света! изобщо“¹², и на друго място, че с негова помощ може да се изясни „как се получават нови понятия! изобщо“¹³.

С помощта на това разбиране Дейвидсън по-конкретно се опитва да обясни по-убедително способността на говорещия и интерпретатора да общуват на езика, който са избрали за общуване — проблем, който, както видяхме в началото на нашия анализ, го вълнува още при създаването на неговата езикова теория. Сега става ясно, че езиковата способност е способността да притежаваме такава „първична теория“, която да може да конвергира, да се слива с „първичната теория“ на нашия езиков партньор в единна „моментна теория“. При това осцилацията, диалектиката между двете се „движи“ от такива неопределени и неизследвани от Дейвидсън синтетични (спекулативни) понятия като остроумие, късмет и мъдрост¹⁴, приемането на които между дру-

¹⁰ Те биха могли да се разберат като това, което аз наричам „интелектуални отпечатъци на пръстите“ („Intellectual fingerprints“) — априорни архетипове на мисълта на всеки човек, които определят „физиономията“ на неговите зрели интелектуални „продукти“. (Вж. N. Milkov. Russellstein's annus mirabilis: 1913. — In: O. Weinberger, R. Kolleg, A. Schramm. Law — Politics—Society (eds.). Vienna: Hölder-Pichler-Tempsky, 1988, 207—211).

¹¹ Интересно е да се отбележи сходството на тази мисъл с разбирането на идеалното от Е. В. Илиенков. Още по-интересно е да се проследи връзката на този тезис с отрицанието от двамата на възможността за „изкуствен интелект“ (вж. по този повод N. Milkov. Mensch und Handlung).

¹² D. Davidson. A Nice Derangement of Epitaphs. — In: E. Lepore (ed.). Op. cit., 445—446.
¹³ Ibid., p. 441.

¹⁴ За критика на тази теория вж. N. Milkov. Philosophy of Language without Meaning and without... Language. — In: M. Stamenov (ed.). Current Advances in Semantic Theory. Amsterdam: J. Benjamins, 1992 (to appear).

Тото сериозно подкопава първоначалната му теория за езика. Признак за това е, че докато, от една страна, той, както вече видяхме, отрича разглеждането на речевата дейност като машина за интерпретиране и възпроизвеждане на речеви действия, в контекста на новото си разбиране за езика говори за речевото умение като за „машина за интерпретиране“. Да си припомним също, че мъдростта (фронезисът) се определяше като основно поле за изследване от традиционните, „спекулативни“ философи.

Без да обръща внимание на тези предразсъдъци обаче, Дейвидсън напоследък се насочва към анализа тъкмо на онези видове илокуционни сили, като сравнения, утвърждаване, лъжене, обещаване, критикуване, каламбури („малпропизми“) и в частност — метафори (на които той посвещава специална статия), при които остроумието, късметът и мъдростта играят решаваща роля. Отново, както и при анализа на обикновената реч, аналитикът отрича идеята, че техният особен ефект се дължи на някакво осъбено значение, което е отвъд буквалното им значение. Напротив, метафората „означава това, което означават думите, и нищо повече“ (с. 245). Затова и изреченията, в които присъства метафората, са верни или неверни по нормалния, буквален начин¹⁵. Метафората означава по същия начин, както и другите думи, но действува, функционира по друг начин. Тя ни кара да видим някакво подобие, някаква връзка между нещата, каквато преди не сме забелязвали, като по този начин стимулира проникновението ни (тъкмо затова тя е еднакво ценна както в литературата, така и в науката): поради простата причина, че е същностно двусмислено словесно образувание, което подобно на „самоцвета“ във всеки отделен момент хвърля различна светлина; докато обикновените думи винаги светят с един и същ цвят. Обратната страна на това положение на нещата е, че докато обикновените думи могат да се видят в различни контексти като че ли с изменено значение (въщност изменили са се само обстоятелствата на тяхното възприемане), подобно на естетическите факти и черти, метафората винаги си остава същата (макар и двусмислена) метафора. Тя не умира, не увява. И тъкмо поради това интерпретиращият не се затруднява да я разбере по начин, по който желае (вж. с. 253). И тъкмо поради това, че метафората има самостоятелна и постоянно изменяща се светлина, тя подобно на вица и съня ни кара да оценим даден факт, но не чрез него-вото твърдение или изразяване. Има определена разлика между това, което иска да каже говорещият, и буквалното значение, между това, което той има предвид, и неговите думи. „Думите са неподходящо средство, за да бъдат обменени с образ“, обобщава Дейвидсън в пълно съгласие с Витгенщайн (спомни си: „Опиши аромата на кафето! — Защо не се получава?“ от Философски изследвания, параграф 610). Или, ако искаме да се изразим като Райл, виждането като не е виждане че.

*

Време е вече да преминем към нов ъгъл на разглеждане на философията на езика на Дейвидсън. Да започнем сега анализа в обратна посока: като тръгнем от „късния Дейвидсън“ и по-точно от идеята му, че езикът — това е просто „моментната теория“ на конвергиране на две „първични теории“ на партньорите в речевия акт, за да осветлим по-добре неговите ранни идеи.

И така идеята, която предхожда тази за конвергенцията на „първичните теории“, е че „основното изискване за осъществяване на комуникационния акт е говорителят и слушателят да имат еднакви интенции и вери“, а не да осъзнаят едно и също значение — било то материално или идеално. И тук аналитикът отново използва любимия си аргумент regressus ad infinitum: значенията са безполезни (а не вредни!) при анализа на езика, доколкото еднаквите значения на двамата участници в комуникацион-

¹⁵ Твърдение, насочено срещу теорията на М. Блак, според който освен буквалното си значение или смисъл метафората притежава и втори смисъл, който ѝ позволява да даде ново знание (вж. M. Blak. Models and Metaphors. Ithaca (N. Y.): Columbia UP, 1962, and „More about Metaphor“. — Dialectica, 31 (1977), 431—457).

ния акт могат да получат най-различни интерпретации, които нямат обща допирна точка. Изводът е, че всички езикови факти (акустични или визуални) се съпровождат от определено намерение (интенция), така че, за да разберем какво значат те, трябва обезателно да разпознаем и намеренията, с които са били произнесени. Въпреки че тук трябва да се пазим от мнението, че намерението има едно значение, докато буквалното значение на езиковия факт е друго. И тук както при метафората трябва да избегнем удвояването на значенията. Значение и вяра са просто две взаимно свързани страни на едно и също нещо — на речевото действие. Това, което знае интерпретаторът, е продукт на две неща: на значение и вяра. Ако знае едното, той знае и другото.

Между другото може би основната причина за заблудата на позитивистите от епохата на Ръсел и Шлик, твърди Дейвидсън, е тази, че те не различават проблемите на вярата и изречението, на знанието и истината. Поради това те приемат очевидния факт, че ние „верифицираме“ постоянно езика, с който общуваме, с езиковата и материалната действителност като доказателство за това, че го сравняваме с нея, като по този начин коригираме значенията на думите и изразите. В действителност експериментирането в процеса на речевата дейност трябва да се разглежда като причина за промяна на убежденията, на мненията ни, а не на езика ни. А доколкото причината е събитие, а не пропозиция или вяра, тя не може да бъде отношение на не/потвърждане.

Но каква тогава е точно природата на свидетелството за адекватността на теорията? И по-точно: как можем да верифицираме съществуването на интенции, щом не можем да кажем какво означават думите на говорещия. Да предположим, че знаем кога и кои изречения говорещият смята за верни. Но как от това можем да разберем също така какво той има предвид (значи) и вяра? Подобен въпрос е поставян от Бейъс още през XVIII в. (и през 20-те години от Франк Рамзи) в теорията на решението, като е бил правен опит да се намерят верите и желанията на агента чрез изследване на решенията му (на неговите предпочитания). Тук свидетелство е тъкмо предпочитанието между алтернативите. Лесно може да се види, че при интерпретацията свидетелството може да се търси по аналогичен начин. При нея на предпочитанието между алтернативите съответствува приемането за вярно дадено изречение или пропозиция при интерпретацията, а изборът съответствува на правенето на изказване. Но за разлика от решението при интерпретацията е трудно да се каже със сигурност кога личността приема изречението за вярно.

За да се избегне тази трудност, Дейвидсън предлага за свидетелство на това, че изречението е вярно при тези обстоятелства, да се вземе фактът, че говорещите езика смятат изречението за вярно. Очевидно свидетелството няма да „свидетелствува“ еднакво — това ще зависи от говорещия, времето, обстоятелствата, т. е. от контекста, в който се прави речевият акт. Така че теорията не прави говорещите универсални притежатели на истини. И тъкмо това прави възможна социалната теория на интерпретацията.

По този начин теорията на езика на Дейвидсън отрежда централно място на човека, с неговата пространствено-времева ориентираност, социална и психическа обвързаност. Всъщност свидетелството може да се състои само от факти, свързани с поведението и нагласите на говорещия. Но този извод едва ли е толкова странен, колкото изглежда на пръв поглед. Та нали в края на краишата, когато търсим какво означават думите му, ние всъщност интерпретираме неговото лингвистично поведение!

Това разбиране също така потвърждава холизма на езика и по-точно на пропозиционалните нагласи, които според него, както вече видяхме, присъстват във всяко речево действие. То подкрепя теорията, че верите са безкрайно преплетени, като по тъкъв начин образуват координатна система, която дава възможност всяка мисъл да бъде поставена точно в логическото и епистемологическото пространство. Оттук пък се стига до извода, че трябва да има много верни убедености. И тъй като най-простата, единична вяра, еднаква при всички изречения, е истината, Дейвидсън приема като основа на интерпретацията тъкмо нея като свидетелство, че изреченията-Т са верни.

Така, от една страна, той е в съгласие с Куайн в това, че *причина* на нагласата на говорещия е обективна ситуация или събитие, т. е. приема „натуралистичната епистемология“. От друга страна обаче, той критикува „онтологическата релативност“ в това, че произволният избор може да бъде направен само благодарение на това, че е „закован“ по определен начин, в определен контекст. В противен случай, превеждайки една след друга различни „концептуални схеми“ една в друга, ние бихме изпаднали във вездесъщия *regressus ad infinitum*.

И така като добавка към предишното си мнение, че необходимо условие за осъществяването на речевия акт е конвергенцията на интенцииите на двамата участници в него, Дейвидсън допълва с изискването за еднаква онтология, с едни и същи семантични измерения. Той критикува идеята на Ръсел—Куайн, че логическият език трябва да се разглежда като подобрене на естествения. За него „формалните езици са просто само средство за изследване на структурата на естествения език“. И тъкмо защото основното свойство на естествения език е неговата истинност, Дейвидсън прави теорията на истината подобна на тази на Тарски, централна за онтологията на езика. Затова се придържа към становището вече старомоден тезис, че „като демонстрираме чертите на езика, ние демонстрираме и чертите на действителността“¹⁶. Ако условията за истинност на изреченията се поставят в контекста на една състоятелна теория, лингвистичната структура, която ще се получи по този начин, ще отрази много страни на действителността.

¹⁶ Сред големите аналитици днес този тезис се поддържа само още от Майкъл Дамит.